

Zangezur koridory... indiki gezek Kawkaz çaknyşygy

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Zangezur koridory... indiki gezek Kawkaz çaknyşygy ZANGEZUR KORIDORY... INDIKI GEZEK KAWKAZ ÇAKNYŞYGY

Öñki uruşlar soñlandy, emma täze çaknyşyklaryň ýoly arçaldy Eski ýaranlarynyň (Moskwa we Tähran) gözüniň öñünde Eýran iň güýçli geosyýasy we geoykdysady kartlaryndan birini taryhy duşmany Ankaranyň ýarany we hyzmatdaşy bolan ezeli garşydaşy Bakuwa aldyrdy.

Günorta Kawkazyň jedelli sebitleriniň ýasaýjylary Birinji jahan ursundan öñki üç imperial güýjüň (Patyşa Russiýasy, Gajar Eýrany, Osmanly Türkiýesi) arasyndaky güýç göreşiniň we yzyndan Staliniň döwründe etniki we dini geografiýanyň boşadılmagyna gönükdirilen meýilnamalaryň ýetiren täsirleriniň hununy ýene bir gezek tölemeli boldy.

Gürrüni gidýän döwürde Moskwa bu halklaryň üstünde demografiki we geografiki taýdan basyş etdi we bu ýagdaý Sowet Soýuzynyň ýykyylan pursatyndan şu günki güne çenli daşardan etniki we dini häsiýetli ýaly bolup görünýän, emma özeninde syýasy we

yk dysady sebäpleri saklaýan çaknyşyklaryň sebäplerini emele getirdi.

Sowet Soýuzynyň ýüz ýyllyk oňsuksyzlyga we ambisiýa şert döredip, Transkawkaz ýurtlarynyň (Gürjüstan, Ermenistan, Azerbaýjan) kartalaryny täzeden çyzmagyň sözüň doly manysynda bir asyrdan soñ Azerbaýjanyň 20-nji sentýabrda Daglyk Garabag oblastynda galan iň soňky ermeni ilatly nokadyna uran aýgytlaýy zarbasy Günorta Kawkazyň geosyýasatyň yüzlerce ýyl yza sarady.

Şol sanda Hytaýdan Garadeňiz deltasynyň portlaryna ýükleriň daşalşy we Orta Aziýadan, Eýrandan, Azerbaýjandan dünýä akýan nebit-gaz geçirijileriniň geçýän Ýewropa bilen Aziýanyň arasyndaky ähmiýetli sebitde ýerleşen ykdysady koridorlaryň gözegçiligini täzeden Ankaranyň eline gysdyrdy.

Şeýle bolýan bolsa, Bakunyb peýdasyna geosyýasy üýtgeşme Ankaranyň peýdasyna ykdysady geosyýasy üýtgeşme diýmegini aňladýar.

Aýratynam Bakunyň Eýran bilen Ermenistanyň arasyndaky we ol ýerdenem Ýewropa gidýän ýoly kesen günorta çäk zolagynyň gözegçiligini eýelemeginden soñ Ankara bilen Türk dünýäsiniň (Orta Aziýa) arasyndaky gapy doly açyldy.

Ankarany Ýewraziýanyň iň möhüm transport çatrygynyň goragçysy edýän Zangezur koridorynyň üstünden Türkiýäniň we Azerbaýjanyň arasynda, ol ýerdenem Hytaýa çenli Orta Aziýa ýurtlary bilen baglanychyk ýola goýlar.

Daglyk Garabag sebitiniň üstündäki otuz ýyllyk ermeni agalygyny soňlandyran soňky azeri hüjümide rus ylalaşdyryjy güýçleriniň sesi çykmadı.

Kreml birnäçe aý bări dowam edip duran Ukraina hüjümini yza serpikdirmek bilen has köp başagaý bolýardы we bolup biläýjek gûýzki hüjümine garşy durmak üçin goragyny güýçlendirmäge synanyşýardы.

Şol sebäpli Kremläki karara gelijiler Wašingtona has ýakyn durýan Ermenistanyň premýer-ministri Nikol Paşinýany ýola getirmegiň pikirindedi.

Russiýanyň Bakuny raýyndan gaytarmak babatdaky islegsizligi bilen Ýerewany ýola getirmek meýliniň arasyndaky nämälimlik pursatynda ermeni karara gelijileriň bir bölegi tradision jedelleriniň uly bähbitlere durýandygyny duýdular.

Moskwanyň bu tapgyrda hökmény öñe sürüyän prinsipi günorta serhetleri däl-de, iň esasyy Günbataryň sanksiýalarynyň garşysynda koridor hyzmatyny ýerine ýetirýän hyzmatdaş

hökmünde Türkiye bilen baglanyşykly bähbitleridi. Şol sanda bu sebitde kim üstün çykanda-da, Russiyanyň bähbitleriniň bir bölegini gorap biler. Şonuň üçinem diňe hazırlıkce günorta çäklerindäki howply geosyýasy öwrülişiklere göz ýummaga mejbur boldy.

Tähran demirgazyk serhedindäki çaknyşyklary ýakyndan synlaýardy we karar berijileriň koridorlarynda top sesleri eşidilýärdi. Emma deňlemäniň üýtgemesiniň öñüni almak üçin elinden hiç zat gelenokdy.

Daşarky ýagdaýlara seredende, Tähran Moskwanyň ýerini tutup bilmeýär we onuň muňa güýjem ýetmeýär. Emma ol hazır daşarky çaknyşyklary gowşatmaga dyrjaşýar.

Şonuň üçinem Tähran etniki, ideologiki, geografiki taýdan bulaşyk sebitde gönüden-göni çaknyşyga girmekden saklanar.

İçerki ýagdaýlara seredende bolsa, etniki düzumiň ýaýrawy taýdan eýran azerileriniň ýurtta ikinji ýerde durýandygy we taryhy taýdan baş asyrdan gowrak wagtlap Eýrany dolandyryp gelen agalygyň esasylaryndan hasaplanyp, döwletiň möhüm ýerlerinde düýpli täsirleriniň bardygy göz öňüne tutulsa, Eýrdanky häkimiýetiň Azerbaýjanyň garşysynda Ermenistany goldamagy içerki durnuklylygyny görnetin bozar.

Islendik pursat partlap biljek sosial, medeni we gün-güzeran dartgynlygynyň bolýan geçiş döwründe, aýratynam türk-azeri şaýy identiçnosti beýgelende azerileri tarapsyz saklamak eýran režiminiň birinji etmeli işidir.

Galuberse-de, Eýran daşarda döwlet howpsuzlygyna, içerde bolsa territorial bütewiligine howp salýan ikileme bilen bir öwrülişik nokady bilen yüzbe-yüz boldy.

Şunuň bilen baglanyşyklylykda Ankara Bakunyň üsti bilen Kawkazyň koridorlaryna agalyk etmegi başardy, Türk dünýäsi bilen arasyndaky düwüni çöşdi, Tährany daşlaşdyryp, Moskwany wagtlayyn täsirsizleşdirdi, öñki uruşlary soñlandyrdy, emma täze çaknyşyklaryň ýolunu arçady.

Mustafa FAHS.

Ýekşenbe, 08.10.2023 ý. Publisistika